مدیریت شهری
شماره ۲۹، بهار و تابستان ۱۳۹۱
No.29 Spring & Summer
۴۹-۶۰
زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۴/۱۸ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۰/۸/۳

ارزیابی روند تهیه و اجرای طرح‌های ساختاری- راهبردی؛ نمونه موردی منطقه ۹ شهرداری تهران

نصرالدین الیاس زاده مقدم- دکتری شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران.

چکیده

طرح‌های ساختاری- راهبردی در پی دگرگونی تفکر عقلایی و جامع نگری در سطح جهان پدید آمده و روند تهیه، تصویب و اجرای طرح‌های شهری کشور ما را نیز دگرگون ساخته‌اند. در واقع مهم‌ترین هدف این پژوهش سنجش امکان جایگزینی طرح‌های ساختاری- راهبردی در طرح‌های توسعه شهری است. سوالات کلیدی این پژوهش عبارتند از: «۱- روند تهیه و اجرای طرح‌های ساختاری- راهبردی به چه صورت است؟؛ ۲- آیا طرح‌های ساختاری- راهبردی می‌توانند جایگزین مناسبی برای الگوی تهیه طرح‌های توسعه شهری باشند؟». همچنین فرضیه اصلی این پژوهش عبارت است از: الگوی طرح‌های ساختاری راهبردی با تایید بر رویکرد برنامه ریزی محلی به نظر می‌رسد جایگزین مناسبی برای الگوی تهیه طرح‌های توسعه شهری باشد. روش این تحقیق از نقطه نظر اصول متدلوژی هم بر «قیاس»[1] و هم بر «استقراء»[2] استوار است؛ زیراکه هم بعضی از دستاوردهای نظری و عملی کشورهای پیشرفته را فرض و مبنا قرار خواهد داد (قیاس) و هم محقق شخصاً به مطالعات و بررسی‌های موردی است خواهد یافت. در یک تقسیم بندی دیگر بخشی از تحقیق به صورت مطالعه اسناد و مدارک و بخش دیگر مطالعات فردی را قم این سطور (مطالعات عینی و میدانی) خواهد بود. در نهایت متدلوژی این تحقیق بر قیاس و استقراء؛ کاربرد منابع کتابخانه ای و از استفاده از روش‌های تشریحی و تحلیلی در عین حال «روش‌های اکتشافی و میدانی» مبتنی است. در نهایت با استفاده از بررسی نحوه تهیه طرح منطقه ۹ شهری تهران (با نگاه راهبردی) و همچنین نحوه تهیه طرح‌های تفصیلی منطقه ۹ تهران بر اساس طرح جامع استراتژیک فرضیه اصلی پژوهش مورد آزمون قرار می‌گیرد و مشخص می‌گردد که طرح‌های ساختاری- راهبردی جایگزین مناسبی برای الگوی تهیه طرح‌های توسعه شهری هستند.

واژگان کلیدی: ارزیابی، برنامه ریزی راهبردی، طرح ساختاری- راهبردی، موضوعی، موضعی.

structural evaluation process developed and implemented plans - strategic, sample Tehran Municipality District 9

Abstract:
Structural design - a change in strategic thinking, rational and Holistic worldwide have emerged. The main objective of this study was to evaluate alternative structural designs - strategic urban development plans. Key research questions include: 1- the preparation and implementation of structural design -What is strategy? 2-Whether the structural design - a strategy can be a good alternative to the pattern of urban development plan? The main hypothesis of this research is: Structural design pattern - with the approval of a strategic approach to local planning seems to be a good alternative to the pattern of urban development plan. The methodology of this study point to the "analogy" and the "induction" is based on. Finally, the study of how urban design district 9 Tehran (with strategy); The plan detailed how the 9th Tehran-based strategic master plan of the main hypotheses are tested. Becomes clear that structural plan - a strategic alternative to the pattern of urban development plans are prepared.

Keywords: Evaluation, strategic planning, structural design - strategic, thematic, topical.

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۲۱۷۸۹۵۶۰، رایانامه: moghadam@causer.gov.ir

1. deduction
2. induction

۱- مقدمه

در سال‌های اخیر، به دنبال حاد شدن مسائل شهرنشینی و شـــهرسازی در کشور، موضوع تحول در نظام شهرسازی کشور، هم در میان سازمان‌های تصمیم‌گیر و هم بین نهادهای تصمیم‌ساز در حرفه شهرسازی، به یک ضرورت تبدیل شده است و وظیفه پژوهشگران شهرسازی شناخت تجارب جدید جهانی، درک و جذب نهایتاً بومی‌سازی آنهاست. شاید بحث در عرصه نظری آسان باشد ولی در عرصه‌ی عمل با مشکلات زیادی برای به‌کارگیری اندیشه‌ها و روش‌های نو وجود دارد. در واقع هنوز زبان، واژگان و مفاهیم مشترکی بین متولیان، مسئولان رسمی شهرسازی و جامعه حرفه‌ای شهرسازی وجود نداشته، هر یک دانش و تجارب خاصی دارند که احتیاج به تبادل نظر و گفت‌وگو دارد. مسئله اصلی پیش رو، ارائه پاسخ نهایی به موضوع نیست بلکه باب کردن شیوه گفت و گو و انتقال تجارب و نظرات در این زمینه خطیر است. تجربه‌های جدید که زیر عنوان رویکرد راهبردی و یا طرح‌های راهبردی صورت می‌گیرد، هنوز با کمبودهای جدی روبه‌روست.

امروزه می‌توان گفت که در عرصه دیدگاه‌ها و نظریه‌های مطرح در سطح حرفه شهرسازی دو نوع دیدگاه اصلی وجود دارد. دیدگاه اول بر این اعتقاد است که چون پیش‌شرط‌های لازم برای تحول شهرسازی در کشور فراهم نیست، بنابراین اصولاً ورود به نوگرایی و به‌کارگیری الگوهای جدید در برنامه‌ریزی شهری کاری نادرست است، باید کار از جای دیگری آغاز شود، باید ابتدا زیرساخت‌ها فراهم شود، تشکیلات و قوانین مناسب به وجود آید، آگاهی عمومی‌و نظام آموزشی مطلوب فراهم گردد. دیدگاه دوم بر این نظر است که کشور ما جزئی از جهان است و تحت تأثیر پدیده جهانی شدن قرار دارد و فرایندهای شهرنشینی و شهرسازی نیز از این شرایط برکنار نیست (مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، ۱۳۸۵، اصلاح نظام مدیریت توسعه شهری در ایران) آنچه مسلم است در هر صورت در عمل در مسیر تحول قرار گرفته و در واقع کشور ما در یک مرحله‌گذار قرار دارد. در این وضعیت راهی جز مداخله آگاهانه و قبول تغییر وجود ندارد. البته مسئله اصلی در این میان نحوه بومی‌کردن تجارب جهانی است. بر این اساس ابتدا باید این پدیده و تحولات جهانی شناسایی گردند و ثانیاً راه‌های کاربرد و استفاده از آنها با توجه به شرایط کشور استخراج شوند.

۲- مبانی نظری

۲-۱- برنامه‌ریزی راهبردی

بیست و پنج سال پیش برنامه ریزی راهبردی در بخش خصوصی به منصه ظهور رسید. ریشه‌های آن به ضرورت ناشی از رشد و تحول سریع شرکت‌ها در برنامه ریزی موثر و مدیریت آینده بسته است؛ زیرا آینده به شکل فزاینده‌ای غیر قطعی نمود می‌یابد. در اواخر دهه ۱۹۶۰، **«استینر»** (steiner 1969)تخمین زد که سه چهارم شرکت‌های بزرگ صنعتی ایالات متحده دارای برنامه ریزی راهبردی رسمی برای استفاده بودند. در اواسط دهه ۱۹۸۰ بیش از نیمی از شرکت‌های معروف، به نوعی از برنامه ریزی راهبردی بهره می‌بردند (Denhardt 1985) برنامه ریزی راهبردی، به موازات بسط و تکامل، شیوه‌های متفاوتی را در پیش گرفت. **«تیلور»** (1984 Taylor)پنج سبک عمده در برنامه ریزی راهبردی شرکتی تمیز می‌دهد که در سال‌های اخیر به منصه ظهور رسیده‌اند: کنترل مرکزی، چارچوب ابداع، مدیریت راهبردی، برنامه ریزی سیاسی و تحقیقات در رویدادهای آتی. **«بریسون»**، **«فریمن»** و **«رورینگ»** (1986) همچنین میان پنج مدل از برنامه ریزی راهبردی قابل به تمایز می‌باشد: **«سیاست هاروارد»**، **«پورت فولیو» (portfolio) صرفه جویی‌های صنعتی، سهامدار و مدل فرایند تصمیم.»**

به دنبال تحولات وسیع و عمیق در حیات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه بشری در چند دهه‌ی اخیر و آغاز «عصر پسامدرن»، اینک دانش و تجربه‌ی برنامه‌ریزی نیز وارد یک دوران بحران، ابهام و چالش جدی شده است. در این راستا انبوهی از نظریه‌ها و پارادایم‌های جدید، از جمله پارادایم برنامه‌ریزی راهبردی، درکشورهای پیشرفته و به تبع آن در سراسر جهان و از جمله ایران مطرح شده است که به نوبه خود انبوهی از مسائل و مشکلات جدید نظری و عملی به

همراه آورده است.

۲-۲- جایگاه برنامه ریزی راهبردی در انواع روش‌های برنامه ریزی شهری

از دیدگاه تحلیل نظری می‌توان گفت که هر نوع نظام شهر سازی، خواه و ناخواه مبتنی بر سه رکن عمده است:

- **دیدگاه‌ها و نظریه‌های شهرسازی**؛
- **روش‌ها و فنون شهرسازی**؛
- **ابزارها و فنون اجرایی طرح‌های شهرسازی** (معاونت شهر سازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی ۱۳۷۸، کمیته تعاریف، شرح خدمات و قراردادها).

به دنبال این تحولات بنیادین به تدریج در طول چند دهه اخیر مجموعه‌ای از نظریه‌ها، دیدگاه‌ها و پارادایم‌های جدید در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری جهان مطرح شده است که اهم آنها عبارت است از:

- «**برنامه‌ریزی گام‌به‌گام**» (Incremental Planning) (ایالات متحده ـ لیندبلوم ـ ۱۹۶۵)؛
- «**برنامه‌ریزی حمایتی**» (Advocacy Planning) (ایالات متحده ـ داویدوف، ۱۹۶۵)؛
- «**برنامه‌ریزی عدالت‌خواه**» (Equity Planning) (ایالات متحده ـ ۱۹۶۵)؛
- «**برنامه‌ریزی سیستمی**» (Systemic Planning) (انگلستان، ۶۸-۱۹۶۵)؛
- «**برنامه‌ریزی راهبردی**» (Strategic Planning) (ایالات متحده ـ دهه ۱۹۶۰)؛
- «**برنامه‌ریزی فرایندی**» (Process Planning) (انگلستان، فالودی، ۱۹۷۳)؛
- «**برنامه‌ریزی پاسخگو** »(Responsive Planning) (انگلستان، مک‌کونل، ۱۹۸۱)؛
- «**برنامه‌ریزی دمکراتیک**» (Democratic Planning) (ایالات متحده، فین اشتاین، ۱۹۸۵)؛
- «**برنامه‌ریزی مشارکتی**» (Collaborative Planning) (بریتانیا، هیلی، دهه ۱۹۹۰)

هر یک از این نظریه‌ها و دیدگاه‌ها بر جنبه‌ها و ابعاد خاصی از برنامه‌ریزی شهری (شناختی، اجتماعی، اجرایی و غیره) نظر دارند که به جای خود آموزنده و مفید هستند؛ اما در یک چشم‌انداز کلی می‌توان تحول نظریه‌های برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای در کشورهای پیشرفته جهان را در طول قرن بیستم به سه مرحله اساسی تقسیم کرد. در واقع می‌توان از سه پارادایم یا نظریه اصلی نام برد که هرکدام در یک محدوده‌ی زمانی معین نقش غالب و فراگیر داشته است. این سه پارادایم به ترتیب پیدایش و تکامل خود عبارت است از:

«**الف- پارادایم برنامه‌ریزی جامع یا برنامه‌ریزی عقلانی**»، «**ب- پارادایم برنامه‌ریزی سیستمی**»، «**پ- پارادایم برنامه‌ریزی راهبردی**».

یکی از وجوه تمایز برنامه‌ریزی راهبردی نسبت به رویکردهای پیشین، تقسیم وظایف برنامه‌ریزی به دو سطح اساسی است که تفاوت کیفی با هم دارند و از مفاهیم کلیدی برنامه‌ریزی راهبردی محسوب می‌شوند.

- «**سطح اول: برنامه‌ریزی راهبردی**» **(سیاستگذاری و تصمیم‌سازی)**؛ و
- «**سطح دوم: برنامه‌ریزی عملیاتی**» **(تهیه‌ی طرح، اجرا، نظارت و بازنگری)**.

بر اساس این سطح‌بندی، اسناد برنامه‌ریزی راهبردی توسعه و عمران شهر، نیز به صورت دو نوع طرح یعنی «طرح راهبردی» و «طرح تفصیلی» تدوین و ارائه می‌شود؛ بنابراین تدوین طرح یا طرح‌ریزی بخشی از فرایند برنامه‌ریزی شهری است که نتایج مراحل مختلف برنامه‌ریزی را به صورت اسناد طرح توسعه و عمران شهر تنظیم و ارائه می‌کند. این اسناد پس از طی مراحل بررسی و تصویب توسط نهادهای صلاحیت‌دار جنبه‌ی قانونی و لازم الاجرا پیدا می‌کند. مجموعه طرح راهبردی و طرح‌های تفصیلی با یکدیگر سند عمومی توسعه و عمران شهر را تشکیل می‌دهد.

۲-۳- فرایند و مراحل تهیه‌ی طرح راهبردی توسعه‌ی شهری

«**فرایند برنامه‌ریزی راهبردی**» دربرگیرنده مجموعه‌ای از فعالیت‌های هدفمندی، منظم و مرتبط با یکدیگر است که انجام موفقیت‌آمیز آنها مستلزم به‌کارگیری روش‌شناسی مناسب و تقسیم فعالیت‌ها به مراحل مختلف است. معمولاً این فرایند، به اعتبار دیدگاه‌ها و مقاصد گوناگون، به سه تا یازده مرحله تقسیم می‌شود.

درکلی‌ترین حالت می‌توان فرایند برنامه‌ریزی راهبردی توسعه‌ی شهری را به سه مرحله اساسی تقسیم‌کرد:

- **مرحله‌ی تدوین چشم‌انداز، اهداف، راهبردها و سیاست (تهیه‌ی طرح راهبردی توسعه‌ی شهری)**؛
- **مرحله‌ی تهیه‌ی انواع طرح‌های توسعه و عمران (طرح‌های تفصیلی پایه، موضعی و موضوعی)**؛ و
- **مرحله‌ی سازماندهی و مدیریت اجرایی (نحوه‌ی اجرا، نظارت و بازنگری)**.

اما از نظر ملاحظات عملی، با توجه به تجارب و مطالعات جهانی، می‌توان فرایند تهیه و اجرای طرح‌های راهبردی توسعه و عمران شهری را به هشت مرحله تقسیم کرد که در عین جامعیت از سادگی، روشنی و انعطاف‌پذیری کافی برای انطباق با شرایط مختلف مکانی و زمانی برخوردار است. لازم به یادآوی است که روابط این مراحل هشتگانه به صورت خطی و متوالی نیست بلکه میان آنها انواع ارتباطات متقابل و بازخوردی وجود دارد، به نحوی که هر مرحله از مراحل دیگر تأثیر می‌پذیرد و به نوبه‌ی خود بر آنها تأثیر می‌گذارد. در دو نمودار شماره‌ی یک، فرایند چرخه‌ای برنامه‌ریزی راهبردی برای شهرها و مشخصات هر مرحله نشان داده شده است.

۴-۲-زمینه‌ها و پیش شرط‌های برنامه ریزی راهبردی

با توجه به روند تحولات برنامه ریزی شهری و ضرورت پیدایش الگوی طرح‌های ساختاری – راهبردی، می‌توان گفت‌که این‌گونه برنامه ریزی به پیش شرط‌هایی نیاز داردکه لازمه شکل‌گیری و تحقق اجرای آن محسوب می‌شود به بعضی از مهم‌ترین این پیش شرط‌ها اشاره می‌شود.

- نخست این‌که طرح‌های راهبردی می‌بایست در پرتو سیاست‌های برنامه ریزی ملی و منطقه ای در دست تهیه و اجرا قرارگیرد. در واقع طرح‌های بالادست چارچوب طرح‌های محلی را تعیین می‌کند و حوزه عمل طرح‌های مجاور را با یکدیگر هماهنگی می‌سازد. بنابراین، نحوه کاربری زمین در یک شهر به نحوه‌کاربری زمین در نواحی مجاور (شهر و روستا) بستگی پیدا می‌کند.
- دوم، اینکه نظام جدید برنامه ریزی ساختاری – راهبردی، فقط به موضوع «کاربری زمین» نمی‌پردازد. بلکه سایر موضوعاتی راکه برای برنامه ریزی کامل یک ناحیه حیاتی هستند، مد نظر قرار می‌دهد. به ویژه، نظام

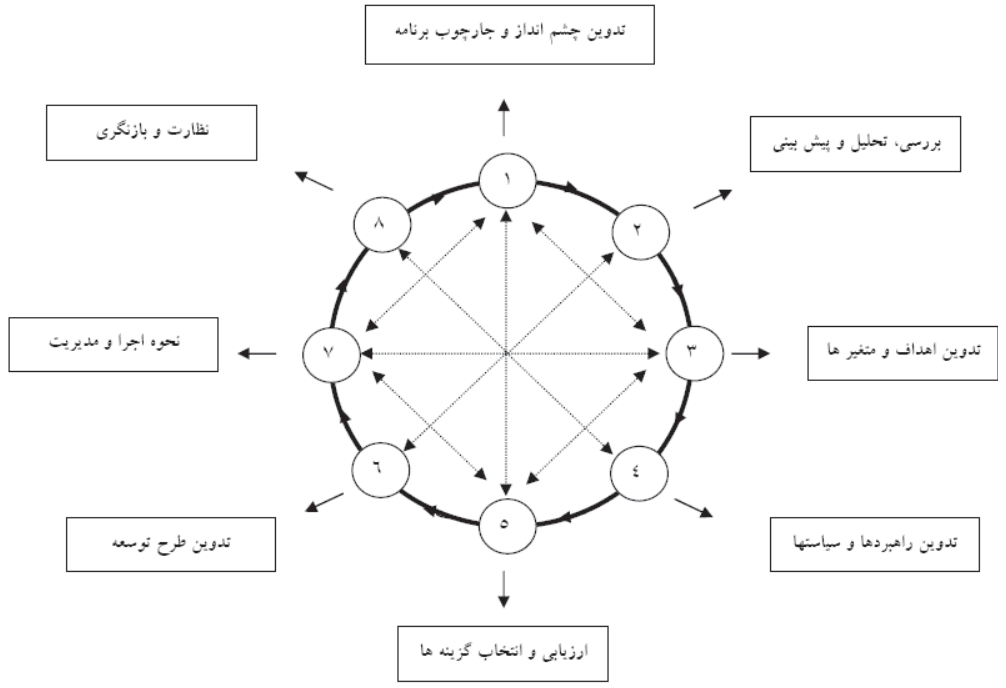

نمودار ۱. چرخه ای فرایند تهیه و اجرای طرح‌های راهبردی توسعه‌ی شهری؛ مآخذ: نگارنده.

جدید در صدد آن است که میان کاربری زمین و برنامه ریزی حمل و نقل، نوعی انسجام و یگانگی کامل در جریان زمان ایجاد می‌کند. «نیت طرح‌های جدید فقط این نیست که نحوه استفاده از هر قطعه زمین را معلوم کند. بلکه باید به مسایلی نیز توجه نشان دهد که به حرکت و ارتباط مردم، یعنی زندگی، کار و تفریح آنان در روی زمین، مربوط می‌شود. این امر مستلزم آن است که پیش بینی‌های طرح، به طور کلی، با سیاست‌های مربوط به حرکت مردم و کالاها، و در نتیجه با پیشنهادات مربوط به مدیریت و نظارت ترافیک و حفظ تعادل میان وسایل حمل و نقل عمومی و خصوصی، همراه گردد.»

- سوم اینکه در طرح‌های راهبردی «کاربری مسکونی»، فقط به معنای تامین واحدهای کالبدی محل سکونت نیست، بلکه درکاربری مسکونی می‌باید تمام سیاست‌های مربوط به حفاظت، بهسازی و نوسازی محیط مسکونی (مسکون و تسهیلات وابسته به آن) در نظر گرفته شود و نقش تمام عوامل بخش عمومی و خصوصی که در مسائل مسکن دخالت دارند مورد نظارت و هدایت قرار گیرد. این سیاست‌ها تاثیر زیادی در پیش بینی و برآورد مقدار اراضی مورد نیاز برای ساخت و ارتباطات دارد.

- چهارم این که در نظام برنامه‌ریزی جدید، اهداف عالی‌تری نسبت به گذشته در مد نظر قرار دارد. در واقع طرح‌های توسعه و عمران، می‌بایست به ایجاد یک محیط بهتر برای زندگی در شهر و روستا کمک کند. فقط نظارت و حفاظت محیط کافی نیست، می‌باید در جهت اعتلای کیفیت محیط زندگی حرکت کرد.

۳- بررسی نمونه تجربه نظام برنامه ریزی ساختاری در انگلستان

الگوی برنامه ریزی ساختاری – راهبردی، به منظور رسمی و قانونی، از سال ۱۹۶۸ در بریتانیا به مرحله اجرا درآمده و در طول سه دهه گذشته بسط و تکامل قانونی و عملی پیدا کرده است. طبق قانون **«برنامه ریزی شهری و روستایی انگلستان»**، مصوب سال ۱۹۶۸، نظام جدیدی از طرح‌های توسعه و عمران شهری و روستایی، زیر عنوان کلی «طرح‌های توسعه»[۳] ایجاد گردید که در آن انواع طرح‌های شهری به دو گروه اصلی یعنی **«طرح‌های ساختاری»**[۴] و **«طرح‌های محلی»**[۵] تقسیم شده است. در سال‌های ۱۹۹۰ و ۱۹۹۱ قانون سال ۱۹۶۸، با حفظ اصول و مبانی اولیه خود، از نظر روش‌های اجرایی و نحوه مدیریت و نظارت، مورد بازنگری و اصلاح قرار گرفت. برخی از مهم‌ترین این اصلاحات و تغییرات در راستای تقویت برنامه ریزی محلی، انعطاف پذیری و تنوع طرح‌ها، افزایش مشارکت عمومی، تقویت عناصر طراحی شهری، و تقویت مدیریت و نظارت بوده است. همچنین در اصطلاحات جدید قانون برنامه ریزی شهری و روستایی (۱۹۹۰)، برای برخی از مناطق و نواحی مهم بریتانیا مثل اسکاتلند، ویلز و کلان شهرها، به دلیل ویژگی‌های اداری و اقتصادی – اجتماعی آنها، نوع ویژه‌ای از طرح‌های توسعه با عنوان **«طرح توسعه یکپارچه»**[۶] یا (UDP) در نظر گرفته شده است. هدف اصلی از ایجاد این نوع طرح، تقویت اختیارات محلی و در نظر گرفتن شرایط محلی و حفظ هماهنگی میان عوامل و

جدول ۱. موضوعات طرح ساختاری در مقررات شهرسازی انگلستان؛ ماخذ: نگارنده.

ردیف	موضوع	ردیف	موضوع
۱	جمعیت	۸	آموزش
۲	اشتغال و درآمد	۹	خدمات اجتماعی و محلی دیگر
۳	منابع مالی	۱۰	تفریح و فراغت
۴	مسکن	۱۱	حفاظت، سیمای شهر و منظر
۵	صنعت و تجارت	۱۲	خدمات راهی
۶	حمل و نقل	۱۳	سایر موضوعات (مثل معدن و غیره)
۷	خرید		

3. Development Plans
4. Structure Plans
5. Local Plans
6. Unitary Development Plan

عناصر مختلف برنامه ریزی و مدیریت بوده است.
بدیهی است که در انواع طرح‌های محلی، به اقتضای شرایط و ضرورت، موضوعات مطالعه، به صورتی مفصل‌تر و جزیی‌تر تعیین می‌شود. برای مثال در طرح‌های محلی انگلستان، طبقه بندی کاربری‌ها، براساس مقاصد مورد نظر در طرح‌های مذکور، شامل ۱۷ مقوله عمومی‌بوده و برای مقاصد و پیشنهادات استثنایی، مقوله ای با عنوان **«سایر کاربری‌ها»** در نظر گرفته شده است. به طورکلی، دو نکته اساسی در نحوه نگرش به مطالعات طرح‌های ساختاری وجود داردکه از نظر روش شناسی مطالعات حائز اهمیت است: نخست اینکه انتخاب موضوعات و سطح و عمق مطالعه، می‌باید با انعطاف همراه بوده و امکان انطباق پذیری با ضرورت‌ها و شرایط خاص محدوده برنامه ریزی را داشته باشد، و دوم اینکه در طرح‌های راهبردی ـ ساختاری، بررسی روابط متقابل موضوعات مختلف و نحوه تفسیر و تبیین آنها، اهمیت بیشتری از خود مطالعات به عهده دارد. در واقع روند هدف گذاری، سیاست گذاری و امکان سنجی در طرح‌ها و حفظ یکپارچگی و انسجام در نتیجه‌گیری از آنها بستگی دارد. و گردآوری اطلاعات بی هدف و پراکنده، نه تنها کمکی به برنامه‌ریزی و آینده نگری نمی‌کند، بلکه احتمالا باعث سردرگمی و یا دنباله روی کورکورانه از وضع موجود نیز می‌شود.
نهایتاً با توجه به موارد مطرح شده نمودار شماره دو مقایسه جایگاه شهروندان در فرآروند تهیه طرح‌های شهرسازی در ایران با انگلستان را به طور کامل نشان می‌دهد.

۴- روش تحقیق

به طورکلی روش این تحقیق از نقطه نظر اصول متدلوژی هم بر «قیاس» و هم بر «استقراء» استوار است؛ زیراکه هم بعضی از دستاوردهای نظری و عملی کشورهای پیشرفته را فرض و مبنا قرار خواهد داد (قیاس) و هم محقق شخصاً به مطالعات و بررسی‌های موردی است خواهد یازید. در یک تقسیم بندی دیگر بخشی از تحقیق به صورت مطالعه اسناد و مدارک و بخش دیگر مطالعات فردی (مطالعات عینی و میدانی) خواهد بود. در نهایت متدلوژی این تحقیق بر قیاس و استقراء؛ کاربرد منابع کتابخانه ای و از استفاده از روش‌های تشریحی و تحلیلی در عین حال روش‌های اکتشافی و میدانی مبتنی خواهد بود.

دوفصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۹ بهار و تابستان ۱۳۹۱
No.29 Spring & Summer

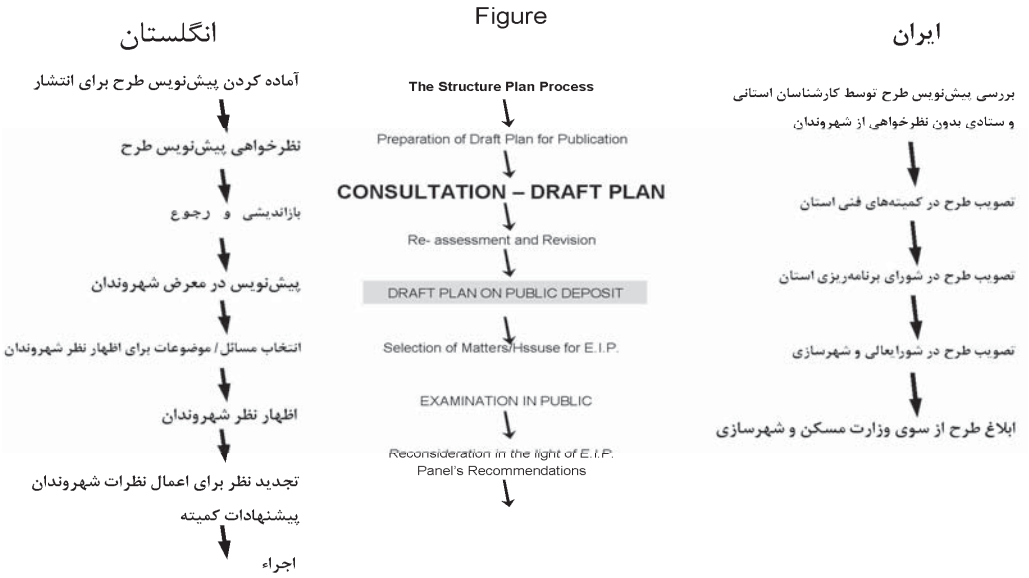

نمودار ۲. مقایسه جایگاه شهروندان در فرآروند تهیه طرح‌های شهرسازی در ایران با انگلستان؛ ماخذ: نگارنده.

جدول ۲. خلاصه معیارهای سنجش فرضیه‌ها در پاسخ به اهداف در راستای چارچوب نظری پژوهش؛ ماخذ: نگارنده.

اهداف	چارچوب نظری فرضیه	فرضیه	معیارهای سنجش فرضیه ها
سنجش امکان جایگزینی طرح های ساختاری- راهبردی در طرح های توسعه شهری.	- شرح خدمات طرح جامع راهبردی منطقه ۹ تهران.	الگوی طرح های ساختاری- راهبردی با تایید بر رویکرد برنامه ریزی محلی به نظر می رسد جایگزین مناسبی برای الگوی تهیه طرح های توسعه شهری باشد؛	- نحوه تهیه طرح منطقه ۹ شهری تهران (با نگاه راهبردی)؛ - نحوه تهیه طرح های تفصیلی منطقه ۹ تهران بر اساس طرح جامع استراتژیک.

۵- مطالعه نمونه موردی طرح ساختاری- راهبردی منطقه ۹ شهرداری تهران

در مطالعات اولین طرح جامع تهران ۱۳۴۷، منطقه ۹ فعلی به عنوان بخش شمال غربی منطقه یک (در ناحیه جنوبی تهران) واقع بود. منطقه یک بخش وسیعی را از خیابان شوش درجنوب تا بخش هایی در شمال محور انقلاب- آزادی دربرمی‌گرفت. ناحیه غربی منطقه یک به محدوده فرودگاه مهرآباد منتهی می‌گردید. وجود اراضی وسیع و فاقد عارضه عمده، در اوائل قرن حاضر شمسی، منطقه مهرآباد را به عنوان مکان استقرار بزرگترین و اولین فرودگاه بین المللی کشور برگزید. همزمان با مکانیابی فرودگاه مهرآباد، پادگان جی نیز درمشرق آن احداث گردید. وجود این دو عنصر زندگی مدرن در نواحی غربی تهران به خودی خود می‌توانست این منطقه از شهر راکه در آستانه قرن بیستم میلادی دستخوش تحولات اقتصادی- اجتماعی وسیعی می‌شد، تحت تأثیر قرار دهد لیکن تغییرکاربری اراضی اطراف عناصر مذکور به همین جا ختم نشد، اولین کارخانه‌ها و صنایع جدیدی‌که در پی تلاش برای صنعتی کردن کشور در تهران احداث می‌گردید، عمدتا درحول جاده‌ای که بعدها به جاده قدیم کرج معروف شد، مکانیابی گردید و به تغییر چهره بافت آن سرعت داد. درطی سال‌های بعد، بسیاری از مراکز اداری و به ویژه نهادهای مرتبط با امور حمل و نقل هوائی و مراکز آموزشی نظامی‌و غیرنظامی‌نیروی هوائی و هواپیمایی کشوری در اطراف فرودگاه مهر آباد مستقر شدند. شاید به حق بتوان ادعاکردکه منطقه ۹ حاصل تخصیص اراضی‌کاربری‌های خدماتی و صنعتی بزرگ باشد.

۵-۱- ویژگی‌های کالبدی منطقه

باتوجه به نوع فعالیت‌های موجود در منطقه و براساس عملکرد آن و نیز در نظرگرفتن سطوح دراختیار، دونوع تقسیم بندی درنظرگرفته شده است‌که عبارتند از سطوح مربوط به کاربری‌های بزرگ و نیز سطوح دراختیار کاربری‌های شهری قرار داد.

- «**کاربری‌های بزرگ**»: در حال حاضرکاربری‌های عمده منطقه عبارتند از: خدمات فرامنطقه و فراشهری‌که در رأس این‌گروه فرودگاه بین المللی مهرآباد قراردارد‌که در حال حاضر به عنوان بزرگ‌ترین و مهم‌ترین فرودگاه کشور، ارائه خدمات می‌کند، این فرودگاه علاوه برکارکرد غیرنظامی‌کشوری و بین المللی،کارکردی نظامی‌نیز دارد و به سبب پیوستگی و در هم آمیختگی بخش‌های نظامی‌و غیرنظامی‌به راحتی نمی‌توان مساحت هریک از بخش‌های مذکور را مجزا کرد. مساحت کل فرودگاه مهرآباد و متعلقات آن در محدوده مطقه ۹ (تا شرق مسیل).

- «**کاربری‌های شهری**»: درموردکاربری‌های شهری نکته لازم به ذکر کمبودهای خدماتی است، به جز بخش کاربری‌های بزرگ سه گانه، سایر کاربری‌ها، عملکردی محله‌ای، ناحیه‌ای یا منطقه شهری دارند، بافت‌های مسکونی ریز و فشرده‌که حاصل اسکان مزد و حقوق بگیران‌کم درآمد شهری شاغل درصنایع و خدمات اداری و تجاری است، به صورتی خود جوش و فاقد هرگونه برنامه وآینده نگری احداث شده و در مسیر ساخت

وساز و اشغال کامل اراضی اطراف خود، وضعیتی ایجاد کرده‌اند که نه تنها هیچگونه فضایی برای تنفس خود باقی نگذارده‌اند، بلکه حتی به حداقل تعدادی از کاربری‌های مورد نیاز مثل فرهنگی، ورزشی، سبز و باز، تأسیسات و تجهیزات شهری و غیره نیز پاسخ نداده‌اند.

- «**بافت عمومی منطقه**»: عمده‌ترین انواع بافت دراطراف شبکه معابر درون منطقه را می‌توان بافت خطی و پیوسته و بافت گسسته به شمار آورد. وجود کاربری‌های مربوط به فرودگاه و سطوح نظامی از شدت تراکم کاسته و تخلخلی درکل منطقه را ایجادکرده است. بیشتر لبه‌های شبکه معابر به ویژه در محدوده‌های مسکونی از بافت خطی پیوسته برخوردار و دارای طیف وسیعی از اندازه‌های مختلف قطعه بندی اراضی اند. از دیگر انواع بافت‌های طرفین بدنه‌های شبکه معابر، بافت گسسته است که بیشتر تک عنصری و یا هسته‌های پراکنده و یا مجموعه ای با قطعه بندی‌های وسیع در کاربری‌های تجاری، فرهنگی، آموزشی و صنعتی در این گروه می‌گنجد.

- «**ویژگی‌های دسترسی و آمد و شد**»: دسترسی‌های درون منطقه ۹، از شبکه ای از خیابان‌های اصلی و فرعی تشکیل شده است که به علت تراکم شدید کاربری‌ها وفعالیت‌های واقع در جداره این معابر، جریان تردد زیادی در خیابان‌ها را باعث می‌شودکه بیشتر فاقد امکان دسترسی‌های سریع اند. بین کاربری‌های مختلف و عناصر اصلی در سطح منطقه از طریق راه‌های شریانی درجه یک و دو، ارتباط مستقیم برقرار است.

- «**ویژگی‌های بصری**»: در سطح منطقه، شبکه سازمان یافته ای از عناصر نشانه ای که بتواند منطقه را تحت پوشش قرارداده و نمادی از آن باشد وجود ندارد. با توجه به اینکه سطوح احداثی در اطراف شبکه معابر منطقه، با ارتفاع نسبتا کم ساخته شده است بدین ترتیب محصوریت خیابان‌ها نامحسوس است لذا حوزه دید نشانه ای (درصورت وجود) محدود نشده است. از عوامل ناخوانای بصری منطقه ۹ می‌توان به شرایط طبیعی و عدم اختلاف ارتفاع و فقدان ناهمواری‌های زیاد در سطح منطقه، اشاره نمود.

شناسایی کاربری‌های با عملکرد فرامنطقه ای و شهری

هر یک از فعالیت‌های انجام شده در زمین و فضا، بر مبنای نوع خدمت تولید شده و نیز میزان تقاضا برای آن، دارای سطح پوشش خدمات رسانی و حوزه نفوذ مشخص معین هستند. بر این مبنا تعریف، فعالیتها بر حسب حوزه‌های عمل و نفوذ مختلف از قبیل محلی، ناحیه ای، منطقه ای، شهری، ملی و بین مللی تقسیم می‌گردند. بر اساس مطالعات انجام شده، کاربریها و فضاهایی که سطح خدماتی آنها فراتر از منطقه شهری است به شرح ذیل می‌باشند: میدان آزادی (مقیاس: شهری)، فعالیت‌های نظامی (مقیاس شهری و ملی)، فعالیت‌های صنعتی- کارگاهی (ملی)، فرودگاه (ملی- بین المللی).

۵-۲- مطالعات زیست محیطی

امروزه اکولوژیست‌ها از شهرها به عنوان محیط‌های ناپایداری یاد می‌کنند که از یک سو برای حفظ خود به منابع حیاتی پیرامون نیاز دارند و از سوی دیگر خود باعث تخریب و آلودگی منابع مزبور و محیط زیست می‌شوند. بنابراین با دیدگاه‌های دیروز و امروز که درجستجوی تحقق توسعه پایدار در اکوسیستم‌های شهری است شاید بتوان درکلی‌ترین شکل شهرگرایی و شهرسازی و یا ساماندهی وضع موجود شهرها را بر پایه حفظ محیط زیست بدین شکل خلاصه‌کرد: استفاده از تکنولوژی مناسب که کمترین صدمه را بر محیط بزنند. با این نگرش بررسی و تحلیل نهایی مسائل و معضلات زیست محیطی منطقه و یافتن راه حل هایی برای آن در این بخش قطعا میسر نبوده و زمانی به نتایج مؤثر می‌رسد که در تعامل با بخش‌های دیگر مطالعات و همچنین در اجرای آن قرارگیرد.

بنابراین در این بخش از مطالعه تنها سعی شده است تا معضلات حاد زیست محیطی منطقه طبق شرح خدمات و بر پایه اطلاعات موجود تصویر شود. اما وجود مشکلاتی در این راه از جمله: نبود گزارش مطالعات کارشناسی زیست محیطی در منطقه، فقدان اطلاعات به روز زیست محیطی یا وجود موانع برای دستیابی به آن، عدم همکاری مؤثر سازمان‌های مسئول و غیره گزارش طرح‌های تاریخ گذشته تهران جهت کسب

اطلاعات کلی درمورد این منطقه مورد استفاده قرار گرفت؛ به علاوه بررسی‌های میدانی، گفتگو با مردم محلی، تهیه عکس و فیلم، بررسی شکایات ارسالی مردم منطقه به شهرداری و غیره تا حدودی کمک کرد تا شناختی نسبی از معضلات زیست محیطی منطقه حاصل آیدکه در نه (۹) محور (فضای سبز، آلودگی هوا، آلودگی صوتی، دفع مواد زائد، فاضلاب، آلودگی حیوانات موذی، آلودگی منظر، صنایع ومعضلات زیست محیطی و سرانجام طرح مشکلات زیست محیطی از دیدگاه مردم) ارائه می‌شود. شایان ذکر است برای راهبردهای نهایی در این بخش از گزارش برخی از استانداردهای زیست محیطی گنجانیده شده است.

- «**مطالعه و بررسی نابسامانی‌های زیست محیطی**»: بررسی آلودگی‌های ناشی از صنایع بزرگ و کوچک مستقر در منطقه و نگاهی به تنوع و موقعیت صنایع منطقه؛

- «**طبقه بندی و جانمایی معضلات زیست محیطی منطقه**»: طبقه بندی منابع مهم آلودگی هوا، طبقه بندی منابع مهم آلودگی آب وخاک، طبقه بندی منابع مهم آلودگی صوتی؛

- «**طبقه بندی منابع مهم ایجاد مزاحمت‌های زیست محیطی**»؛

بر اساس مطالب تفصیلی آلاینده‌های محیطی منطقه ۹ درتهران را می‌توان به ترتیب زیر دسته بندی کرد:

- «**هوا**»: آلاینده‌های هوا را به ترتیب اهمیت آلایندگی به سه دسته عمده می‌توان تقسیم کرد: الف- فرودگاه مهرآباد؛ ب- وسائط نقلیه موتوری؛ ج- آلاینده‌های صنعتی.

- «**آب و خاک**»: آلاینده‌های آب و خاک در منطقه ۹ را باید به دو دسته تقسیم کرد: الف- آلاینده‌های آب‌های سطحی؛ ب- آلاینده‌های آب‌های تحت اراضی.

- «**صدا**»: آلاینده‌های اصلی عمده صدا نیز به دو دسته تقسیم می‌شود: الف- فرودگاه مهرآباد؛ ب- سایر آلاینده‌ها شامل سروصدای وسائط نقلیه عبوری از منطقه و در برخی موارد نیز کارگاه‌های صنعتی و تعمیرگاه‌های وسائط نقلیه به خصوص تعداد زیاد صافکاری در لبه ها، حتی در داخل بافت‌های مسکونی است.

- این کاربری بزرگ (بزرگ‌ترین مساحت یکپارچه تهران) دارای مسائل متعدد زیست محیطی درزمینه‌های صدا، هوا، ارتعاش و حتی نور است. از سوی دیگر هنوز علیرغم سرمایه گذاری سنگین و تلاش مسئولان، فرودگاه بین‌المللی امام خمینی آماده بهره برداری نیست، در عین حال تعطیل یکباره فروگاه مهرآباد و عاطل گذاردن امکانات، تأسیسات و تجهیزات زیربنائی آن از دیدگاه اقتصاد ملی، منطقی نیست، اما به نظر می‌رسد می‌توان با تمهیداتی نسبت به محدودکردن فعالیت‌ها و رعایت برخی نکات، نسبت به کم کردن دامنه آلودگی‌ها و مزاحمت‌های آن اقدام نمود.

- «**احداث شبکه سراسری فاضلاب و بازسازی بافت‌های فرسوده**»؛

- «**کانال‌های انتقال فاضلاب**»؛

- «**رفع مزاحمت‌های صنایع**»؛ و

- «**بهبود شبکه ارتباطی**».

۵-۳- مطالعات جمعیتی و اقتصادی - اجتماعی

شهر تهران درسال ۱۳۵۹ دارای ۵۳۶۱۳۳۵ نفر جمعیت و سهم منطقه ۹ ازاین جمعیت ۳/۷۵ درصد (برابر با ۲۰۰۸۶۷) نفر بود. درسال ۱۳۶۵ شهر تهران به جمعیت ۶۰۴۲۵۸۴ نفر دست یافت که با نرخ ۲/۰۱ درصد در سال افزایش یافته است. اما منطقه ۹ با روندی نزولی، به جمعیت ۱۸۹۸۰۵ نفر و سهم ۳/۱۴ درصد رسید. در سال ۱۳۷۵ شهر تهران با متوسط رشد سالانه ۱/۱۳ درصد به جمعیت ۶۷۵۸۸۴۵ نفر دست یافت درحالی‌که منطقه ۹ با ادامه روندکاهشی، جمعیتی برابر با ۱۷۳۴۸۲ نفر و سهم ۲/۵۷ درصدکسب‌کرد. بدین ترتیب منطقه ۹ در سال‌های اخیر، روندی برخلاف روند مجموعه شهرتهران در پیش گرفته است و به همراه مناطق مجاور و هم سرنوشت خود، همچون مناطق ۶، ۷، ۸، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۶، ۱۷، ۱۸ و۱۹، دچار کاهش مقدار مطلق جمعیتی و جمعیت فرستی مطلق شده است. نکته آن جاست‌که طرح جامع مصوب سال ۱۳۷۱، ضمن پیش بینی روند جمعیت فرستی برای بسیاری از مناطق تهران، برای منطقه ۹ جمعیت پذیری شدیدی را در نظرگرفته بود و بر اساس پیش بینی این

طرح، قرار بود به ۲۵۸ هزار نفر دست یابد.
با مقایسه میانگین سنی مناطق مختلف شهر تهران می‌توان پی بردکه برخی از مناطق شهرکه سکونت در آنها دیرتر رخ داده است و یا در مجموع، دارای ثبات نسبی جمعیتی هستند، میانگین سنی آنها بالاتر از متوسط است و مناطقی که سکونت درآنها دریکی دو دهه اخیر شکل گرفته، یا دارای مهاجرپذیری و مهاجرفرستی زیادی هستند، میانگین سنی کمتر از متوسط دارند. منطقه ۹ از جمله مناطقی است که دارای میانگین سنی کمتر از متوسط است، اما فاصله این میانگین چندان نیست. این امر نشان دهنده شرایط متوسطی است که براین منطقه حاکم است.

۵-۴- مطالعات مدیریت شهری

تشکیلات اداری شهرداری منطقه ۹ بر اساس مفاد بند ۱ صورتجلسه مورخ ۱۳۶۹/۸/۲۲ اداره کل تشکیلات و آموزش شهرداری تهران، که دستورالعمل و ملاک تشکیل سازمان اداری کلیه مناطق شهرداری تهران است، شکل گرفته است. در نمودار سازمانی منطقه ۹، شهردار منطقه در رأس سازمان شهرداری قرارگرفته و پنج معاونت مالی و اداری، شهرسازی و معماری، فنی و عمرانی، حمل و نقل و ترافیک و امور شهری و فضای سبز، معاونت‌های شهردار را در بخش‌های مختلف تشکیل می‌دهند. هرچند که در نمودار سازمانی شهرداری منطقه، این پنج معاونت قراردارند، اما در حال حاضر (۱۳۸۱) علاوه بر معاونت‌های فوق، معاونت اموراجتماعی وفرهنگی نیز فعالیت می‌کندکه درنمودار سازمانی شهرداری منطقه ۹ (ارائه شده توسط معاونت اداری و مالی شهرداری منطقه ۹) وجود ندارد.
در نهایت در طرح ساختاری منطقه ۹ تهران پس از بیان مسائل و مشکلات مربوط به هربخش بررسی شده فوق و بررسی طرح‌های فرادست، کلیه نقاط قوت و ضعف بررسی گردیدند و سیاست‌ها و راهکارهای مرتبط بیان شده‌اند.

۶- نتیجه گیری و جمع بندی

دانش حاصل از این تحقیق بیانگر این واقعیت است که در زمان حاضر به نظر می‌رسد گرایش عمومی برنامه ریزی و طراحی شهری در کشورهای پیشرفته جهان به سمت دوری از برنامه ریزی دراز مدت و پیش بینی‌های قطعی حرکت کرده و بیشتر تلاش خود را در جهت ایجاد هماهنگی میان برنامه‌های کوتاه مدت، بهبود مدیریت اجرایی، ارزیابی گزینه ها، اطلاع کیفیت محیط و جلب مشارکت همه نیروهای موثر معطوف و متمرکز شده است. طرح‌های ساختاری- راهبردی به عنوان روش‌های جدید در عرصه برنامه ریزی به وجود و جایگزین روش‌های سنتی می‌گردند. دیدگاه ساختاری[7] در حکم چار چوب برنامه ریزی برای یک شهر تعریف می‌شود و دیگری دیدگاه راهبردی[8] است که بر اساس نظریه تصمیم‌گیری و تدوین استراتژی تعریف می‌شود. قوانین و مقررات شهرسازی و شرح خدمات تهیه طرح‌ها به علت عدم شناخت همه جانبه و دقیق ازکل حیات شهر و تحولات آن نتوانسته توسعه موزون شهرها را فراهم نماید. در مطالعه موردی منطقه ۹ شهرداری تهران این گونه به نظر رسید که طرح‌های ساختاری- راهبردی جایگزین مناسبی برای تهیه طرح‌های توسعه شهری باشد.
همانطورکه ذکرگردیده است فرضیه اصلی این پژوهش عبارتست از: **«الگوی طرح‌های ساختاری -راهبردی با تاکید بر رویکرد برنامه ریزی محلی به نظر می‌رسد جایگزین مناسبی برای الگوی تهیه طرح‌های توسعه شهری باشد»** که با استفاده از مطابقت طرح راهبردی- ساختاری با شرح خدمات و باستناد مشاهدات فرضیه سوم به اثبات می‌رسد. همچنین جدول ذیل خصوصیات کامل طرح‌های راهبردی را نشان می‌دهد.
علاوه بر مجموع مباحث مطرح شده در این مقاله، از آنجائیکه به نظر می‌رسد تاکنون شرح خدمات تهیه طرح‌های ساختاری راهبردی در شورایعالی شهرسازی و معماری ایران و همچنین در سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور به عنوان شرح خدمات اصلی برای تهیه

7. Structure
8. Strategic

جدول ۳. تعریف، ویژگی‌ها، محتوا و وظایف طرح راهبردی توسعه و عمران شهر؛ مآخذ: نگارنده.

تعریف طرح راهبردی	طرح راهبردی توسعه و عمران شهر سندی است که براساس توسعه پایدار و با توجه به امکانات و محدودیت‌ها در درجه اول چشم‌انداز، اهداف راهبردها و سیاست‌های توسعه و عمران شهر را تعیین می‌کند، الگوی توسعه فضایی شهر را ارائه می‌دهد، چارچوب طرح های تفصیلی مورد نیاز را معلوم می‌سازد، و نحوه اجرا و پیگیری طرح را تعیین می‌کند. وظایف اصلی طرح راهبردی توسعه و عمران شهر عبارت است از: –تفسیر و انطباق طرح های فرادست ملی، منطقه‌ای و ناحیه‌ای با شرایط شهر –تدوین چشم‌انداز، اهداف، راهبردها و سیاست‌های توسعه و عمران شهر –تشریح ضرورت و تدوین چارچوب برای طرح های تفصیلی مورد نیاز –تعیین و معرفی اقدامات عاجل و فوریت‌دار برای حفظ و بهسازی شهر –تدوین معیارها و ضوابط برای نظارت توسعه و عمران شهر –ایجاد هماهنگی و تقسیم کار در نحوه اجرا و مدیریت توسعه شهر
ویژگی‌های الگوی طرح راهبردی توسعه و عمران شهر	–برنامه‌ریزی راهبردی به عنوان فرایند مستمر – و نه تولید فرآورده نهایی– تلقی می‌شود. –برنامه‌ریزی راهبردی به جای روش خطی (وضع موجود – تحلیل – طرح) براساس فرایند چرخه‌ای (پایین – بالا – پایین) استوار است. –در برنامه‌ریزی راهبردی تصمیم و عمل یا برنامه و اجرا با هم ادغام شده و به صورت تعاملی و بازخوردی در نر گرفته می‌شود. –در برنامه‌ریزی راهبردی نقش مطالعات و اطلاعات پایه در جهت تصمیم‌سازی است و بنابراین گزینش اطلاعات و هدفمند بودن مطالعات یک از اصول روش‌شناسی آن است. –در برنامه‌ریزی راهبردی پیش‌بینی قطعی وجود ندارد و وضعیت آینده به صورت چشم‌انداز و با در نظر گرفتن گزینه‌های مختلف تصویر می‌شود و به طور مستمر در جریان زمان مورد بازنگری و اصلاح قرار می‌گیرد.
محتوای طرح های راهبردی توسعه و عمران شهر	–ارائه چشم‌انداز همه‌جانبه و آینده‌نگر از توسعه و عمرا نشهر براساس اصول توسعه پایدار و سیاست‌های ملی، منطقه‌ای و ناحیه‌ای –ایجاد پیوستگی و هماهنگی و تعامل میان سطوح مختلف –تلفیق اهداف کالبدی – فضایی با اهداف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگ و زیست‌محیطی در توسعه و عمران شهر –معرفی انواع طرح ها و پروژه‌های اجرایی در جهت توسعه و عمران شهر –حفظ انعطاف‌پذیری در پیشنهادها و در نظر گرفتن گزینه‌های جانشین در فرایند توسعه و عمران –تعیین نحوهٔ اجرا و مدیریت توسعه، نظارت و بازنگری اقدامات در جریان زمان –ارائه اسناد طرح به صورت روشن، خلاصه و قابل درک برای عموم

طرح‌های به تصویب نرسیده است، و با عنایت به اینکه امروزه برنامه ریزی و مدیریت فضایی به یک فعالیت وسیع جمعی و همگانی تبدیل شده است که شهرسازی را به یک حرفه پر مشغله هدایت نموده و روش‌های متداول شهرسازی تاکنون نتوانسته جوابگوی کافی برای تحولات شهرسازی باشد، کماکان این دگرگونی وسیع در کل ساختار جمعیت کشور همراه با تحرک گسترده اجتماعی و فضایی مشاهده می‌شود و امر توسعه، بازسازی و نوسازی

را اجتناب ناپذیر نموده است. **لذا با توجه به اینکه در زمینه تهیه طرح‌های ساختاری راهبردی در سطح «محله محوری» و همچنین طرح‌های ساختاری - راهبردی در سطح «واحد همسایگی»[9] تجربه ای در راستای تحقق و پرداختن به‌اندیشه «محله محوری» وجود ندارد، پژوهش‌های آتی می‌تواند در زمینه طرح‌های ساختاری راهبردی با رویکرد محله محوری ضروری بوده و مفید واقع شود.**

۷- منابع و مآخذ

۱- احمدیان، رضا (۱۳۸۰) اتلاف زمان در مرحله تصویب طرح‌های شهرسازی، مجله شهرداری‌ها شماره ۲۳.

۲- محمود جمهیری، حسین ذبیحی و حمید ماجدی (۱۳۸۷) نظام اجرایی حلقه مفقوده برنامه‌های شهری در ایران، تحلیلی بر نظام اجرایی طرح‌ها و برنامه‌های توسعه شهری، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره دهم، شماره دوم.

۳- ماجدی، حمید و همکاران (۱۳۷۸) مبانی و چارچوب بازنگری شرح خدمات طرح‌های شهری، وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.

۴- مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری، وزارت کشور (۱۳۷۸) **شیوه‌های تحقق طرح‌های توسعه شهری**، مجری طرح: مهندسان مشاور شارمند، چاپ اول، ۱۳۷۸.

۵- مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران (۱۳۷۹) **تجدیدنظر در تعاریف ومحتوای طرح‌های توسعه شهری**، مجری طرح: احمد سعیدنیا، ۱۳۷۹.

۶- مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران (۱۳۸۲) **برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری، تجربیات اخیر جهانی و جایگاه آن در ایران**، مهندسان مشاور فرنهاد (مدیر تحقیق جواد مهدیزاده)، چاپ اول، ۱۳۸۲.

۷- مزینی، منوچهر (۱۳۷۹) آیا طرح‌های جامع تحقق پذیرند؟ مجله شهرداری ها، شماره ۱۳ و ۱۴.

۸- مشهودی، سهراب (۱۳۸۰) مبانی طرح‌های سیال شهری، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، تهران، چاپ اول.

۹- مهندسان مشاور فرنهاد (۱۳۷۹) برنامه‌ریزی ساختاری - راهبردی توسعه شهری، تجربیات اخیر جهانی و جایگاه آن در ایران، جلد اول: زمینه‌ها و علل پیدایش طرح‌های ساختاری - راهبردی، وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.

۱۰- مهندسین مشاور شارمند (۱۳۷۸) شیوه‌های تحقق طرح‌های توسعه شهری، جلد اول تا سوم، بررسی تجارب تهیه و اجرای طرح‌های توسعه شهری در ایران، مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری، تهران.

۱۱- مهندسین مشاور زیستا (۱۳۷۱) طرح ارزیابی طرح‌های جامع شهری در ایران، سازمان برنامه و بودجه.

۱۲- مهندسان مشاور فرنهاد (۱۳۸۰) برنامه‌ریزی ساختاری - راهبردی توسعه شهری، تجربیات اخیر جهانی و جایگاه آن در ایران، جلد چهارم: جایگاه برنامه‌ریزی ساختاری - راهبردی در ایران، وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.

13. Allmendinger. Philip. “Planning in postmodern times”, London and New York, 2000.
14. David Clarle – Urban World Global city – 1996.
15. Doreen Massey John Allen and Stevepile City worlds – 1999.
16. Edward W.Soja post metropolis Critical studies of Cities and Regions - 26-12-2000
17. Hall, Peter “Urban and Regional planning”, Routledge, London, 1994.
18. Michael J.Dear – University of southern California – The postmodern urban condition – 2000.
19. McConell, Shean “Theories for planning” London, 1981
20. Peter Hall and Colin ward – sociable cities – The legacy of Ebenezer Howard.
21. Philip Allmendinger and Michael Chapman planning Beyond 2000
22. Robert Laurini – Information systems for urban planning – A hypermedia co - operative approach – 2001.
23. Tassilo Herrschel and peter Newman Governance of Europes City Regions planning, policy and politics 2002.
24. Wiltshire county structure plan 2011 – Deposit Draft – Explanatory Memorandum. & written statement. August 1996 – Wiltshire country council.

9. Neighborhood Strategy